

Het verhaal van

De Sint Josephkerk te Roosendaal

Tongerlohuys / Historisch Informatiepunt Roosendaal

Roosendaal

Oprichting van de parochie

1268

Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw was de Roosendaalse samenleving in beweging. Door de komst van het station in 1854 nam de industriële bedrijvigheid toe, wat ertoe leidde dat meer en meer mensen zich in Roosendaal vestigden. De bevolkingstoename had tot gevolg dat de norbertijnen van Tongerlo, sinds 1268 belast met de zielzorg, hun monopoliepositie verloren. In 1868 vestigden de redemptoristen zich in Roosendaal. In 1906 stichtte de bisschop de Sint-Antoniusparochie, die hij aan de wereldheren toevertrouwde, en in 1916 de Corneliusparochie.

1906

1923

Het bisdom achtte ook de oprichting van een vierde parochie, ten oosten van het centrum, noodzakelijk. Daartoe had het al in 1917 grond aan de Burgerhoutsestraat aangekocht van de Roosendaalse Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen, waarin de familie Van Gilse haar belangen had ondergebracht. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog liet de bouw van de kerk op zich wachten. Op 27 februari 1923 ontving kapelaan H.J.A. van Mierlo de opdracht de nieuwe parochie te stichten. Kapelaan Van Mierlo werd op 2 januari 1893 in Breda geboren en was een telg uit een vooraanstaande bankiersfamilie. Op 25 mei 1918 werd hij tot priester gewijd. Na vier jaar kapelaan te zijn geweest in de Corneliusparochie in Den Hout werd hij benoemd tot kapelaan in de Roosendaalse Antoniusparochie.

Hij besloot de kerk toe te wijden aan Sint-Jozef, de patroonheilige van de werklieden en hij vroeg de architecten J.M. Hurks en M. Vergouwen om een kerk te ontwerpen. Vergouwen was een bekende Roosendaalse architect, die onder meer de kapel op de Kapelberg en de Antoniuskerk had ontworpen. Hurks, in 1894 geboren in Vught, had zich nog maar recent in Roosendaal gevestigd. Hij zou de voornaamste architect van de kerk zijn. Pastoor Van Mierlo had graag gezien dat het front van de kerk en de pastorie aan de Burgerhoutsestraat gelegen zouden zijn. Maar toen het niet lukte de grond van de families Notenboom en Van de Sande aan te kopen, moest de pastoor van dit plan afzien.

Overgangperiode

In de kerkelijke architectuur vormden de jaren twintig een overgangperiode. Tot 1910 domineerde de neogotiek. Katholieke architecten, van wie Pierre Cuypers in Nederland de bekendste zou zijn, meenden dat de gotische stijl van de late Middeleeuwen het best beantwoordde aan het christelijke schoonheidsideaal. Na het herstel van de hiërarchie zou in menig dorp een op een kathedraal gelijkende kerk verrijzen, uiting van de katholieke emancipatie en het katholieke zelfbewustzijn.

Op deze periode volgde een reactie. Binnen de Kerk ontwikkelde zich in het begin van de twintigste eeuw een liturgische beweging. Die zag in de liturgie het centrum van het kerkelijke leven en kreeg ook steun van paus Pius X. Men wilde de leken meer betrekken bij het liturgische leven, opdat het geestelijke leven meer en meer door de liturgie gevormd zou worden. Een van de eisen van de liturgische beweging was dat elke gelovige de handelingen van de priester aan het altaar goed kon volgen. Deze opvatting had ook consequenties voor de kerkbouw. De neogotische kerken noodden weliswaar tot privé-devotie, maar door de grote afstand tussen altaar en schip en de vele pilaren konden de gelovigen het gebeuren op het altaar nauwelijks volgen.

De katholieke architecten zagen zich genoodzaakt een nieuwe vorm te ontwikkelen, die recht zou doen aan de eisen van de liturgische beweging. Hun zoektocht leidde tot een strijd tussen de architecten. Een groep rond Jos Cuypers en Jan Stuyt, verenigd in de Amsterdamse kunstkring de Violier, koos voor de centraal- of koepelbouw. Zij stonden, wat betreft de detaillering van hun werk, open voor eigentijdse invloeden. Anderen zoals de befaamde architect Kropholler wezen deze stijl af. Zij meenden dat in de koepelkerken niet zozeer Christus aanwezig in het Sacrament, doch het volk centraal stond. Kropholler bouwde kerken in romaniserende stijl, geïnspireerd door traditionele dorpskerken. Vanaf 1930 zouden de opvattingen van Kropholler en mensen als de Delftse hoogleraar G.M.J. Granpré Molière (Delftse School) de katholieke-kerkenbouw domineren. In Roosendaal is de Heilig Hartkerk een voorbeeld van deze stijl.

De Sint-Josephkerk is gebouwd in een overgangstijd. De Vughtse architect J.M. Hurks (1894-1977) vertrok na zijn opleiding in 's Hertogenbosch

1910

1952

en Amsterdam in 1912 naar Canada, maar keerde bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog terug naar Nederland. Zijn eerste werk in zijn nieuwe woonplaats Roosendaal was de bouw van de dubbele villa aan de Nispensestraat 81-83. Later zou hij de villa's aan de Ludwigstraat 1-17 ontwerpen, de kerk toegewijd aan de H. Joannes de Vianney in Liesbosch, de Mariakerk in Breda en in 1952 de Onze-Lieve-Vrouw van Fatimakerk in Roosendaal.

Zijn oeuvre vertoont bijzondere kenmerken en duidelijke ontwikkelingen, zodat men niet kan spreken van een eenheid in stijl. In de tijd dat hij de Josephkerk bouwde, liet hij zich inspireren door de Amsterdamse School, een stijl met een duidelijke voorkeur voor het gebruik van baksteen. De architecten versierden hun bouwwerken met fraai metselwerk. Ook de Franse benedictijn en architect Paul Bellot was een mogelijke inspiratiebron.

Pastoor Van Mierlo gaf de jonge architect de opdracht een centraalbouw te ontwerpen, waarvan de koepel aan de buitenkant niet te zien was. De kerk moest plaats bieden aan duizend gelovigen. Ondanks het feit dat de kerk ruim was opgezet, moest de architect op onderdelen bezuinigen. In het oorspronkelijke ontwerp vinden we aan de noordzijde een

1894

Bouw hoofdingang, 1924 (foto H. Vreugde)

angelustoren, een kaarsenmakerij en een zijportaal. Die kwamen te vervallen. Tevens zijn de voorportalen enige meters kleiner dan gepland en werd de pastorie uiteindelijk ook minder ruim uitgevoerd. De bouw van de kerk werd gegund aan aannemer M. Bakkeren uit Princenhage. Als opzichter werd J. Heemskerk aangetrokken, die ook betrokken was bij de bouw van de Sint-Bavokathedraal in Haarlem en het stadhuis van Rotterdam. Met de totale bouw van kerk en pastorie zou een bedrag van 215.100 gulden gemoeid zijn. Op 20 oktober 1924 wijdde mgr. P. Hopmans de kerk in.

(foto Bea Hoeks-de Laat in 2017)

Exterieur

1912

De kerk heeft de vorm van een kruis en is gebouwd in bruine, machinaal gevormde baksteen. De aandacht gaat onmiddellijk naar de ongeveer vijftig meter hoge toren aan de noordzijde. Volgens sommigen heeft de architect zich laten inspireren door de in 1912 gerestaureerde toren van de San Marco in Venetië. Dit geldt dan vooral voor de ranke vorm van de toren. De spits, bekroond met een ijzeren kruis, heeft een andere vorm. Aan de zuidzijde bevindt zich een achthoekig, lager torentje met een achzijdige spits en een puntige dakbekroning (een piron).

1927

Het hoofdportaal is een onderscheidend bouwelement. Het springt naar voren en is uitgevoerd in siermetselwerk met in de top een kruisvorm. De puntgevel loopt uit op een kruis. Zowel boven het hoofdportaal als in de zijgevels, die aanmerkelijk soberder zijn uitgevoerd, zitten paraboolvensters. Hurks had in deze periode van zijn loopbaan een voorkeur voor paraboolvormen (denk aan enige villa's in de Ludwigstraat en de in 1927-1928 gebouwde Gerda-hoeve in Rucphen).

De achterzijde van de kerk eindigt in een hoge puntgevel, die ook uitloopt in een bakstenen kruis. De zevenhoekige apsis en de beide zijkapellen zijn tegen de achterzijde aan gebouwd. Ze hebben elk een eigen dak waardoor ze als afzonderlijke bouwelementen herkenbaar zijn. In de apsis bevinden zich langwerpige rondboogramen. Aan de zuidzijde van de apsis ligt de sacristie.

Hoofdtoren aan de noordzijde
(foto Bea Hoeks-de Laat in 2017)

Interieur

Wie de kerk binnengaat, wordt onmiddellijk geraakt door de koepel. Die geeft aan de kerk zijn fraaie ruimtewerking. De koepel, met een doorsnede van 18,8 meter, is een voorbeeld van kundig metselwerk. Duizenden bakstenen waren nodig om de koepel dicht te krijgen. Tijdgenoten hadden hun twijfels over de technische uitvoerbaarheid. De vreemde tekens in de koepel vormen een vers uit de lofzang Te Deum: 'Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia' (Over heel de aarde prijst de heilige kerk U).

De muren van de kerk zijn gemetseld in genuanceerde gele baksteen. Typerend voor de Amsterdamse School is het siermetselwerk in de kerk. Mogelijk onder Amerikaanse invloed werkte Hurks in deze kerk niet met kleurschakeringen. De wijdingskruisjes in de muur zijn fraaie details. Op de oranje-gele tegeltjes staat een groen kruis met bruine doornenkroon. De hoeken zijn aangezet met een zwarte rand, typerend voor de Nederlandse Jugendstil.

Hoofdaltaar, 1999 (foto A. Mol)

Altaren en Godslamp

De kerk telt talrijke voorwerpen uit de periode van de bouw. Het voornaamste is het hoogaltaar, vervaardigd door de firma Cuypers in Roermond. Het is geheel in marmer en brons uitgevoerd en beeldt de aanbidding van Christus uit. Op de bronzen tombe aanbidden Maria en Jozef het Christuskind. Op de deuren van het tabernakel staan twee biddende engelen, met daarboven de spreuk 'Mane nobiscum, Domine' (Blijf bij ons, Heer). Op het tabernakel staat het monumentale altaarkruis. Aan weerszijden van het hoofdaltaar staan vier houten engelen als offeraars. Twee dragen een wierookvat als reukoffer en twee een kandelaar als brandoffer. De altaarvloer is belegd met de rond 1920 geliefde krakelingentegels in ruitpatronen.

1920

De firma Cuypers leverde ook de beelden voor de zijaltaren en de devotiekapel. De zijaltaren zijn gewijd aan Sint-Jozef, Sint-Anna, de Heilige Familie en Maria. De devotiekapel bevindt zich aan de rechterzijde van de ingang. Sint-Jozef gold als de patroon van de zalige dood. In het midden van het reliëf zien we een engel. Jozef ligt op zijn sterfbed, met aan het voeteneinde Maria en aan het hoofdeinde Jezus. Op het altaar staat de tekst 'Ite ad Joseph' (Gaat naar Joseph) (Gen. 41,55). Momenteel is de kapel in gebruik als rouwkapel. Aan de muur hangen houten schildjes met de namen van de overledenen van het afgelopen jaar. Aan de noordzijde, onder de toren, ligt de doopkapel.

J.E. Brom ontwierp zowel de godslamp van gebronsd koper in de apsis als de lamp die centraal in de koepel hangt. Beide zijn vervaardigd door de firma P.G. Duchateau.

Devotialtaar Sint Joseph, 1999 (foto A. Mol)

Muurschilderingen

Dagblad De Grondwet van 20 oktober 1924 vermeldt dat de kerk bij de wijding nog niet was voltooid. Zo lag er volgens de schrijver nog een ontwerp klaar voor de triomfboog. Geleidelijk aan zou de kerk verfraaid worden. In 1935 schilderde Wijnand Geraedts (1883-1958) de kruisweg. Geraedts genoot zijn opleiding in München en Antwerpen en werkte in Duitsland, Frankrijk, Italië en de Verenigde Staten. Hij genoot bekendheid als schilder van wandschilderingen in kerken. Hij had zich, aldus pastoor Van Mierlo, enkel vergist in de 'droogte der muren' wat ertoe leidde dat een aantal schilderingen spoedig begon te schimmelen. Later heeft hij dat bijgewerkt. De staties aan de zuidkant zijn op koper geschilderd.

Toen de inmiddels tot deken benoemde pastoor Van Mierlo in 1943 zijn zilveren priesterjubiläum vierde, schonk de parochie hem de schilderingen van de triomfboog en het priesterkoor. De familie van de pastoor zorgde ervoor dat het Maria- en het Jozef-altaar beschilderd konden worden. Pastoor Van Mierlo gaf ook deze opdracht aan Wijnand Geraedts, die dit karwei in de vastentijd van 1943 klaarde. Op de triomfboog zien we de Boodschap van de engel aan Maria, de Geboorte van de Heer (noordzijde), het Laatste Avondmaal (zuidzijde), bekroond door een afbeelding van Maria en Jozef, die het godsvolk de weg wijzen naar Christus.

Delen van de kruiswegstatie door W. Geraedts, 1999 (foto A. Mol)

1924

1943

Op de wandschilderingen aan weerszijden van de triomfboog staat de persoon van Sint-Jozef centraal. Aan de noordzijde is hij afgebeeld als patroon van de kerk. Op de achtergrond zien we Sint-Pieter. Rond Sint-Jozef is het gehele godsvolk verzameld. Zo zien we de paus, kardinalen, kloosterlingen en bisschoppen. Deze afbeelding vindt zijn pendant in een schildering van de Oudtestamentische Jozef, die zijn broer Benjamin ontmoet (Gen. 43, 15-16). Op de boog boven de deur van de sacristie zijn korenaren afgebeeld, die zich buigen naar een schoof. Deze verwijzen naar een droom van Jozef (Gen. 37, 5-8) dat hij met zijn broers koren aan het binden was op het veld. Zijn schoof bleef recht staan terwijl die van zijn broers eromheen kwamen te staan en naar de zijne toe bogen.

De schilderingen van het priesterkoor, die meestal schuilgaan achter gordijnen, zijn enigszins beschadigd. Daarom is de betekenis niet goed te achterhalen. Ze zijn ontleend aan oudchristelijke motieven. Aan de zuidzijde wordt de betekenis van de afbeeldingen geduïd door een tekst uit Ezechiël (44,23) 'Priesters zullen mijn volk leren wat rein is en onrein'. Aan de zuidzijde zien we de paradijsboom, omringd door de slang. Aan weerszijden van de paradijsboom staan vazen met lelies, symbolen van de zuiverheid. In deze travee (gewelfvlak) is tevens een afbeelding van het evangelieboek te zien.

In de volgende travee zien we twee duiven (een symbolische voorstelling voor de ziel) drinkend uit de bron van het leven, vervolgens het offer van Abel (Gen. 14,18), David die musicceert met aan zijn voet een lamp en een pelikaan (twee Christus-symbolen) en een hert dat drinkt aan levend water (Ps. 42,2). In weer een volgende travee een duif met olijftakjes in zijn snavel (Gen. 8,11), de Kruisboom en een kruik met het opschrift Sanguis (bloed) en een travee met afbeeldingen van de eucharistische tekens van druiven en korenaren, brood en vissen en een kelk met het missaal. Boven het Maria-altaar is een schildering van de Heilige familie. Boven het Jozef-altaar wordt het sterfbed van de Heilige Jozef afgebeeld.

Beelden en ramen

Oorspronkelijk waren de twaalf consoles voor de koepel bestemd voor de beelden van de twaalf apostelen. Daarvan zijn er maar drie geplaatst. In 1996 ontving de parochie een aantal heiligenbeelden in bruikleen van het Bisschoppelijk Museum in Breda.

Op 29 oktober 1944 liep de kerk oorlogsschade op. Gedurende de koude winter zat de kerk zonder glas. Later werd het glas hersteld en bij het vijftienvijftigjarige bestaan van de kerk boden de parochianen de drie gebrandschilderde ramen boven het hoofdaltaar aan. De voorstelling op het centrale venster is geënt op het visioen in het boek der Openbaringen (Openb. 5) We zien het Lam (Christus) staande op het boek met zeven zegels. Het Lam giet Zijn Bloed uit in een kelk die door een engel wordt vastgehouden. Op de andere glas-in-loodramen zijn musicerende engelen afgebeeld. Op het grote raam aan de westelijke zijde van de kerk vinden we een afbeelding van Laatste Oordeel. Jezus Christus, vergezeld van Maria en Johannes de Doper, staat op een wolk met daaronder engelen met bazuinen.

(foto Bea Hoeks-de Laat in 2017)

1996

1944

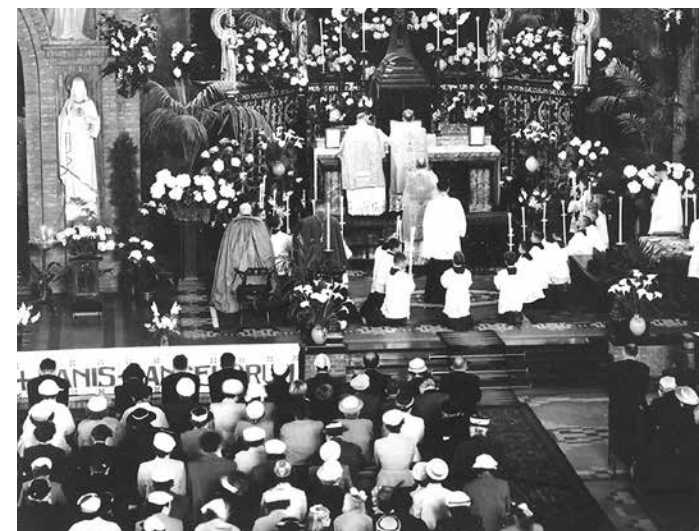
Huidige inrichting

1966

In 1966 benoemde de bisschop H. van Loon tot pastoor van de parochie. Hij begon zijn pastoraat met een grootscheepse restauratie, nodig om de in slechte staat verkerende kerk aan te passen aan de eisen van zowel de moderne tijd als de vernieuwde liturgie. De liturgie stelde na het tweede Vaticaans Concilie (1963-1965) andere eisen aan de inrichting. De communiebanken verdwenen en het priesterkoor werd opgehoogd. Uit het materiaal van de banken maakten leden van de KWJ (Katholieke Werkende Jongeren) een nieuw altaar en een ambo (verhoogd podium tussen het koor en het schip of dwarspand).

1989

Van Loons opvolgster zuster Ancilla, die in 1986 tot pastoraal werkster werd benoemd, paste de kerk verder aan. In 1989 liet zij het priesterkoor vergroten zodat het geschikt werd voor eigentijdse vormen van liturgische expressie. Het aantal banken werd verminderd en rond het priesterkoor geplaatst, waardoor de kerk een hart kreeg. Daarmee deed zuster Ancilla op verrassende wijze recht aan de intentie van de bouw-pastoor, die een kerk voor het volk wilde bouwen.

Viering veertigjarig priesterjubiläum H. van Mierlo, 1958 (foto J. Sturm)

Bronnen

Mondelinge mededelingen van pastoor H. van Loon en architect V. Wendel.

Dagblad De Grondwet, 20 oktober 1924

West-Brabants Archief, roo-0244 Archief van de parochie van de H. Joseph te Roosendaal, inv. nr. 1 Liber Memorialis

Literatuur

Gemeentelijke monumentenlijst, Roosendaal, 1995

J.M. Peet, 'De kerk als spiegel van de Kerk: een oriëntatie op kerkbouw en geschiedenis', Archief voor de Geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland 24 (1982) 82-106

J.J.M. Timmers, Christelijke symboliek en iconografie (Haarlem 1978)
H. Vrijdag, Zonder beelden sprak hij niet tot hen. Deel 3: Het zichtbare in de liturgie, (Baarn 1991), 52-53

J. de Winter, (red.), Vijftig jaar Sint-Josephparochie: 1924-1974 (Roosendaal 1974)

(foto Bea Hoeks-de Laat in 2017)

Colofon

Erfgoedcentrum Tongerlohuys, 2021.
Herziene uitgave van versie uit 1999,
Gemeentearchief Roosendaal.

Samenstelling

H. de Jong

Opmaak

Sterke Zaak

Eindredactie

J. Hermans

Copyright

2021. Alle rechten voorbehouden aan de uitgever (Erfgoedcentrum Tongerlohuys). Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt, in welke vorm en op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tongerlohuys

Het verhaal van Roosendaal

Tongerlohuys / Historisch Informatiepunt Roosendaal

Roosendaal